

ZAUR SƏLİMOV
AMEA Tarix İnstitutunun aspirantı
e-mail: Sp4219@mail.ru

1993-2008-Cİ İLLƏRDƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAF VƏ XALQIN MADDİ RİFAHININ YÜKSƏDİLMƏSİ

açar sözlər: inkişaf, sosial, iqtisadi

Ключевые слова: развитие, социальный, экономический

Key words: development, social, economic

1991-ci ildə Azərbaycan respublikası müstəqillik qazansa da, ölkədəki vəziyyət heç də xoşagələndə deyildi. Azərbaycanın iqtisadi və mədəni həyatı XX əsrin 80-ci illərinin ikinci yarısından başlayaraq dərin böhran keçirirdi. SSRİ-nin dağılması, Ermənistanın Azərbaycana əsassız ərazi iddiaları ilə əlaqədar olaraq Dağlıq Qarabağda gedən müharibə vəziyyəti daha da ağırlaşdırırdı. Keçmiş SSRİ-dəki milli respublikalar arasındakı iqtisadi əlaqələr pozulmuşdu. Müəssisələr tam gücü ilə işləmirdi. İqtisadi böhran maliyyə böhranına da səbəb olmuş, inflyasiya güclənmiş, işsizlik artmış, əhalinin həyat səviyyəsi pisləşmişdi. Əhalinin 60-70%-i yoxsulluq həddindən də aşağı səviyyədə yaşayırdı. İqtisadiyyatın idarəetmə sistemi də pozulmuşdu. Müstəqilliyimizi itirmək təhlükəsi ilə üzləşmişdik. Ölkədə atəşkəsə və siyasi sabitliyə nail olmaq zəruri idi. Ancaq bundan sonra həm öz vəsaitlərimizi səfərbərliyə almaq, həm də xarici dövlətlərdən sərmayə almaq mümkün idi. Regionlarda vəziyyət daha gərgin idi. Əhalinin çoxu Bakıya can atırdı. Regionlarda əhalinin elektrik enerjisi, qazla təchizatında ciddi çətinliklər meydana çıxmışdı.

1993-cü ilin II yarısından başlayaraq, aparılan ardıcıl və məqsədyönlü siyasət nəticəsində ictimai-siyasi sabitliyin təmin olunması, istehsalda yaranmış geriləmə proseslərinin qarşısının alınması və digər tədbirlərdən sonra iqtisadiyyatda tənəzzül tədricən aradan qaldırıldı və bununla da Azərbaycanın iqtisadi inkişafında mahiyyətə yeni mərhələnin təməli qoyuldu. Əldə olunan makroiqtisadi sabitlik, sənayedə və digər sahələrdə iqtisadi göstəricilərin artımı, həyata keçirilən geniş miqyaslı iqtisadi islahatların ilkin nəticələri aparılan siyasətin düzgünlüyünü və Azərbaycanın bazar iqtisadiyyatı yolunda inamlı addımladığını təsdiq edirdi. İqtisadi islahatların mühüm istiqaməti olan özəlləşdirmə prosesi uğurla həyata keçirilmişdir. Özəlləşdirmə prosesi başlayandan 2003-cü il yanvarın 1-dək ümumi dəyəri 549,8 milyard manat olan 36,9 min kiçik müəssisə və obyekt, o cümlədən 711 sənaye, 120 kənd təsərrüfatı müəssisəsi, 351 tikinti təşkilatı, 2911 ticarət, 9641 məişət xidməti, 576 yanacaqdoldurma məntəqəsi, 16,5 min nəqliyyat müəssisəsi və nəqliyyat vasitələri, 92 kommunal təsərrüfatı obyektı və 5,2 min digər obyekt və avadanlıq özəlləşdirilmişdir [8].

2003-cü ilin əvvəlinədək nizamnamə kapitalı 5331,3 milyard manat olan 1486 dövlət müəssisəsi səhmdar cəmiyyətinə çevrilmişdir [7, s. 146].

1993-cü ildə Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının xahişi və müraciəti ilə hakimiyyətə gələrkən respublikada ümumi daxili məhsul istehsalında orta hesabla 20-23% geriləmə var idi. Lakin Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə respublikada görülən təxirəsalınmaz tədbirlər nəticəsində iqtisadiyyatda tənəzzülün qarşısı alındı və beləliklə, 1994-1995-ci illərdə bugünkü nailiyyətlərin əldə olunmasının təməli qoyuldu. Hazırda həmin tarixi dövrü təhlil etdikdə onu sabitləşmə dövrü kimi səciyyələndirmək olar. Məhz həmin illərdə geriləmənin qarşısı alındı və 1996-cı ildən etibarən dirçəliş dövrü başladı [10].

Statistikaya nəzər salsaq görərik ki, 1996-cı ildə ümumi daxili məhsul istehsalı 1,3% artmış 1997-ci ildə həmin rəqəm 5,8%, 1998-ci ildə isə 10% təşkil etmişdir. Məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilən səmərəli tədbirlər nəticəsində ölkədə ümumi daxili məhsul son on ildə 21,2% artaraq 2002-ci ildə 29,6 trilyon manata çatdı ki, onun da 59,8%-i istehsal, 32,4%-i xidmət sahələrində baş vemişdir [9].

1995-ci ildə sənaye məhsullarının buraxılışında azalma 21,4%, 1996-cı ildə 6,7% olmuşdusa, artıq 1997-ci ildə bu sahədə 0,3% artım müşahidə edilmişdi. Neft emalı, metallurjiya, ağac emalı, şüşə və çini-saxsı məhsullar istehsalında artım daha yüksək olmuşdur. Digər istehsal sahələrində geriləmənin sürəti azaldılmış, bəzi hallarda isə bu meyl tamamilə dayandırılmışdır [10].

1997-2002-ci illərdə sənaye məhsulu istehsalı 23,6%, yaxud orta hesabla ildə 3,6% artır, hasilat sənayesi ilə yanaşı, qeyri neft sektoru, emal sənayesi də inkişaf edirdi. Son 4 il ərzində emal sənayesi sahələrində məhsul istehsalı 24%, o cümlədən yeyinti sənayesində 22%, taxta məmulatı istehsalında 3,5 dəfə, metallurjiya sənayesində 2,5 dəfə artmışdır.

Yaxın keçmişdə əsas kənd təsərrüfatı məhsullarını müxtəlif xarici ölkələrdən alan Azərbaycan indi əksinə, xaricə məhsul ixrac edir. Bu da sözsüz ki, məhsul istehsalının intensiv artımı nəticəsində mümkün olmuşdur. Təkcə 2002-ci ildə kəndli-fermer təsərrüfatları, digər özəl aqrar qurumlar 2,2 mln. ton taxıl, 973,4 min ton tərəvəz, 329,3 min ton bostan, 694,4 min ton kartof, 511,6 min ton meyvə, 80,2 min ton tütün, 1440 ton çay yarpağı, 223,6 min ton ət (diri çəkiddə), 198,6 min ton süd, 561,6 mln. ədəd yumurta, 11,8 min ton yun, 148,3 ton barama istehsal etmiş, 2001-ci ilə nisbətən 2002-ci ildə məhsul istehsalı 6,4% çox olmuşdur [6, s. 14].

İdxal-ixrac əməliyyatlarının bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun qurulması nəticəsində ölkəmizin beynəlxalq əlaqələri ilbəl genişlənir, möhkəmlənir və inkişaf edir. Əgər 1993-cü ildə 60 xarici ölkə ilə ticarət əlaqələri qurulmuşdusa, 2002-ci ildə bu əlaqələrin coğrafiyası genişlənmiş və 128 xarici dövlətlə idxal-ixrac əməliyyatları aparılmışdır.

1993-cü ildə xarici ölkələrdən respublikamıza 628,8 milyon ABŞ dolları məbləğində mal gətirildiyi halda, ölkəmizdən kənara 724,7 milyon dollarlıq mal göndərilmiş və 95,9 milyon dollarlıq müsbət xarici ticarət saldosu yaranmışdı. Sonrakı illərdə bu proses davam edərək 2002-ci ildə xarici ölkələrlə ticarət dövriyyəsi 3833,1 milyon ABŞ dolları olmuş və 1993-cü ilə müqayisədə 2,8 dəfə artmışdır. O cümlədən bu müddətdə ixrac 2167,5 milyon, idxal isə 1665,6 milyon dollar təşkil etmiş, ölkə üzrə 501,9 milyon müsbət xarici ticarət saldosu yaranmışdır. İxracın həcmi ümumi dövriyyənin 56,5%-ni təşkil etmiş və idxalı 30,1% üstələmişdir [11].

Beləliklə, tam əminliklə demək olar ki, 1993-2003-cü illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatı böhran və tənəzzül məngənəsindən çıxaraq, iqtisadi inkişaf və yüksəliş yoluna qədəm qoymuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2004-cü il 11 fevral tarixli 24 nömrəli fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər)" uğurlu icrası ölkə başçısının regionların inkişafına göstərdiyi diqqətin bariz nümunəsi olmaqla, regionların kompleks inkişafına, o cümlədən infrastruktur sahələrinin bərpası və genişləndirilməsinə, yeni istehsal və emal müəssisələrinin, sosial-mədəni obyektlərin yaradılmasına, yeni iş yerlərinin açılmasına, əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yüksəldilməsinə səbəb olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən 2003-cü ildə irəli sürülmüş iqtisadiyyatın davamlı inkişaf strategiyasının son 5 il ərzində ardıcıl sürətdə həyata keçirilməsi ölkəmizin dinamik inkişafını təmin etmişdir. Son 5 il ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatında sürətli inkişaf dinamikası müşahidə olunmuşdur. 2004-cü ildə ölkədə ümumi daxili məhsul istehsalı 8,5 milyard manat təşkil edirdisə, 2006-cı ildə bu göstərici 30 milyard manata çatmış, iqtisadiyyatda 2,4 dəfə real artıma nail olunmuşdur.

Respublikamız XXI əsrin ilk illərindən başlayaraq iqtisadi artım tempinə görə dünyada liderliyi ələ almışdı. Bu müddət ərzində dünya iqtisadiyyatında artım ümumilikdə 25,4% təşkil edirdi. Bu göstərici ABŞ-da 13,3%, Avropa Birliyi ölkələrində 13,7%, MDB-də 45,4%, Çində 66,5% olduğu halda Azərbaycan iqtisadiyyatında bu dinamika 2,6 dəfə artımla müşahidə olunmuşdur. Respublikamızda makroiqtisadi göstəricilərin artım templərinin əksəriyyəti faizlə deyil, dəfələrlə qeydə alınmışdır. Adambaşına düşən ümumi daxili məhsulun həcmi 2004-cü ildə 1060,3 ABŞ dolları təşkil etmişdisə, 2006-cı ildə bu göstərici 5403,9 ABŞ dolları, 2008-ci ildə 145905,3 ABŞ dollarına çatmışdır.

Iqtisadi inkişaf dinamikası ölkəmizin ixrac potensialının əhəmiyyətli dərəcədə artması fonunda valyuta ehtiyatlarının həcmünün yüksəlməsinə səbəb olmuş və 2006-cı ilin sonuna Azərbaycanın

valyuta ehtiyatları 2004-cü illə müqayisədə 7,8 dəfə artaraq 15,2 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir. Strateji valyuta ehtiyatlarının 10,2 milyard ABŞ dolları Dövlət Neft Fondunda, 4,1 milyard ABŞ dolları Milli Bankda, 0,9 milyard ABŞ dolları isə hökumətin depozit hesablarında saxlanılır.

Azərbaycanın mövcud strateji valyuta ehtiyatları ölkənin daxili və xarici dövlət borcunu 6,7 dəfə üstələyirdi ki, bu da respublikamızın iqtisadi qüdrətinin möhkəmlənməsinin əyani sübutu hesab oluna bilər. Yüksək iqtisadi inkişaf templəri dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinin də əhəmiyyətli şəkildə artmasına impuls vermişdir. 2004-cü ildə büdcənin gəlir və xərcləri ümumi daxili məhsulun 18%-ni təşkil etdiyi halda, 2008-ci ildə bu rəqəm ümumi daxili məhsulun 32%-ə çatmışdır. Ümumilikdə, 2004-2008-ci illər üzrə dövlət büdcəsinin gəlir və xərcləri 10,3 dəfə artmışdır ki, bu da hesablaşmaların həyata keçirilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təminat yaratmışdır. Yüksək artım templərindən biri də iqtisadiyyata yönəldilmiş investisiyalar sahəsində müşahidə olunmuşdur. Həmin müddət ərzində iqtisadiyyatın və sosial sahələrin inkişafına bütün maliyyə mənbələri hesabına 33,5 milyard manat investisiya yönəldilmişdir. Investisiyaların 53,2%-ni daxili, 46,8%-ni isə xarici investisiyalar təşkil etmişdir. 2004-2008-ci illərdə daxili investisiyaların payının əhəmiyyətli dərəcədə artması müşahidə olunmuşdu.

Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər) uğurlu icrası nəticəsində təhsil ocaqlarının tikintisinə, onların maddi texniki bazasının müasir tələblərə uyğun qurulmasına xüsusi diqqət yetirilir. Dövlət Proqramının qəbulundan ötən beş il ərzində 1600 yeni təhsil müəssisəsi və ayrı-ayrı təhsil müəssisələri üçün əlavə korpuslar tikilib istifadəyə verilmişdir. Regionlarda 636 yeni məktəb tikilmiş, 192 məktəb əsaslı təmir olunmuş, ayrı-ayrı məktəblərdə 243 yeni sinif otağı tikilib istifadəyə verilmişdir. Yalnız Heydər Əliyev fondunun "Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb" proqramı çərçivəsində ötən müddətdə 238 məktəb binası tikilmiş, 39 təhsil müəssisəsi, o cümlədən 28 internat məktəbi əsaslı təmir olunmuş, 8 uşaq bağçası bərpa edilmiş, müasir avadanlıqlarla təmin olunmuşdur. [1, s. 16]

Azərbaycan Respublikasında əhalinin sağlamlığının qorunması, tibbi xidmətin keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılması, həyata keçirilən sosial-iqtisadi siyasətin başlıca istiqamətlərindən olaraq daim dövlətin diqqət mərkəzində idi. Son illər iqtisadiyyatın yüksək inkişafı səhiyyə sahəsinə də öz təsirini göstərmiş və bu sahədə aparılan islahatlar nəticəsində əhalinin sağlamlığının qorunması istiqamətində bir sıra mühüm işlər görülmüş, o cümlədən tibb müəssisələrinin maddi-texniki bazası əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırılmışdır. Ötən müddət ərzində Lənkəran, Qazax, Zaqatala, Bərdə, Qəbələ rayonlarında, Gəncə, Naxçıvan və Şirvan şəhərlərində yeni müasir müalicə-diaqnostika mərkəzləri fəaliyyətə başlamış, Sumqayıtda "Real-Med" diaqnostika-sağlamlıq mərkəzi, Xaçmazda "N-KAY M Klinik" özəl klinikası, Sabirabadda "Muğan" klinikası, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Culfa rayonunda mərkəzi xəstəxana və s. səhiyyə obyektləri tikilib istifadəyə verilmişdir [1, s. 16].

Respublikamızda müşahidə olunan dinamik iqtisadi inkişaf Bakıda və bir sıra iri şəhərlərdə qabarıq görünsə də, bölgələrdə bu prosesin ləng getməsi nəticəsində regional tarazlığın pozulması hökuməti narahat edən başlıca məsələlərdən biri idi. Ölkə iqtisadiyyatında müşahidə olunan müsbət meylləri möhkəmləndirmək və daha da inkişaf etdirmək, bölgələrin sosial-iqtisadi tərəqqisini əlaqəli şəkildə sürətləndirmək, sosial sahədə qarşıda duran problemlərin həllini sürətləndirmək, mövcud fərqi mümkün qədər aradan qaldırmaq qarşıda ən mühüm məsələ kimi dururdu. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 24 noyabr 2003-cü ildə "Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri" haqqında fərmanı məhz bu tələblərdən irəli gəlirdi. Fərmanda əsasən ölkənin iqtisadiyyatının dinamik inkişafının davam etdirilməsi, qəbul edilmiş dövlət proqramlarının icrasının sürətləndirilməsi, yoxsulluğun azaldılması, qeyri-neft sektoruna investisiyaların stimullaşdırılması, özəlləşdirmənin sürətləndirilməsi və digər mühüm tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur [3].

Bölgələrin sosial-iqtisadi inkişafını nəzərdə tutan bu proqram əslində qeyri-neft sektorunun dirçəldilməsi demək idi. Sənəddə qeyd edilirdi ki, Azərbaycan Respublikasının regionlarının inkişafında müşahidə olunan vəziyyət mövcud potensialdan səmərəli istifadə etməklə regionların sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinin və onlar arasında fərqi minimuma çatdırılmasını tələb edir.

Proqramda öz əksini tapanmış məqsədlərin reallaşdırılması üçün bölgələrdə yerləşən müəssisələrin istehsal fəaliyyəti bərpa edilməli, yerli resurslardan istifadənin səmərəsi artırılmalı, yeni iş yerləri açılmalı, regionların inkişafına imkan verən zəruri infrastruktur formalaşdırılmalıdır [6, s. 116].

Respublikada əhalinin sosial rifahını və həyat tərzini yaxşılaşdırmaq, əhaliyə xidmət edən sənaye sahələrinin inkişafına xüsusi diqqət yetirmək həmişə dövlətimizin xüsusi əhəmiyyət verdiyi məsələlərdən birincisi olmuşdur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 14 fevral 2005-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikasının yanacaq-enerji kompleksinin inkişafı (2005-2015-ci illər) üzrə Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında sərəncamında Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatında və sosial həyatında müstəsna əhəmiyyətə malik olan yanacaq-enerji kompleksinin daha da inkişaf etdirilməsi, əhalinin və iqtisadiyyatın enerji resursları ilə təminatının yaxşılaşdırılması və enerjidaşıyıcılardan istifadənin səmərəsinin artırılması məqsədini daşıyırdı [4].

Ölkənin avtomobil yolları və yol infrastrukturunu ilə bağlı məsələlərin həll edilməsinə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 11 fevral tarixli fərmanı ciddi təkan vermişdi. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 25 noyabr 2005-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı ilə əlaqədar yerli əhəmiyyətli avtomobil yollarının tikintisi və təmiri ilə bağlı əlavə tədbirlər" haqqında sərəncamı da bu sahədə görülən işlərin daha da gücləndirilməsinə səbəb olmuşdur [2].

Bu sərəncamın icrası aqrar sektorda sıçrayışlı inkişafa daha çox impuls vermişdir. Dövlət başçısı, aqrar sektorda istehsal həcmünün artımını təmin etmək məqsədilə bu sahədə çalışan insanların maddi və sosial vəziyyətinin yaxşılaşmasına təminat verən bir çox digər sərəncamlar da imzalamışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 23 oktyabr 2004-cü il tarixli 468 nömrəli "Aqrar bölmədə lizinqin genişləndirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər" haqqında sərəncamına əsasən yaradılmış "Aqrolizinq" ASC və onun regionlarda fəaliyyət göstərən 55 filialı aqrar bölmənin müasir texnika, texnoloji avadanlıq, aqrokimyəvi maddələr və yüksək reproduksiya buğda toxumları ilə təchizatında mühüm rol oynamışdır. Bu illər ərzində kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılara göstərilən aqrotexniki xidmətlərin keyfiyyətinin yaxşılaşmasında və onların lazımi texnikalarla təmin edilməsində əhəmiyyətli dönüş yaranmışdır. Səhmdar Cəmiyyət tərəfindən 2001-2008-ci illərdə ölkəmizə 7299 ədəd kənd təsərrüfatı texnikaları, o cümlədən 565 ədəd taxılıyaqan kombayn, 1853 ədəd traktor, 120 ədəd ekskavator, 4761 ədəd müxtəlif təyinatlı kənd təsərrüfatı maşınları və qoşqular, yem, süd zavodu və soyuducu kameralar üçün 27 dəst texnoloji avadanlıqlar, 236,9 min ton mineral gübrələr, 7 adda 294,3 ton pestisidlər gətirilmişdir. 6 süd emalı zavodu, 7 yem istehsalı zavodu və 13 soyuducu kamera üçün texnoloji avadanlıqlar alınaraq ölkəmizə gətirilmiş və rayonlarımızda fermerlərin istifadəsinə verilmişdir. Bu dövrdə Azərbaycan hökumətinin iqtisadi siyasətinin başlıca istiqamətlərindən biri yoxsulluğun azaldılması ilə bağlı strategiyanı dərinləşdirməkdən ibarət idi. Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının əsas prioritetlərindən birini təşkil edən yoxsulluğun azaldılması ilə bağlı tədbirlər ümumilikdə bu sahədə də dövlət siyasətinin uğurları ilə nəticələnmişdi. Azərbaycan Respublikası yoxsulluğa qarşı mübarizə aparan dövlət kimi minilliyin bəyannaməsinə qoşulmuşdu. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 20 fevral 2003-cü il tarixli 854 nömrəli fərmanı ilə təsdiq edilmiş "2003-2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı" həmin məqsədlərə çatmağa böyük stimül vermişdir. Yoxsulluğun azaldılması istiqamətində məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində yoxsulluq səviyyəsi 2002-2008-ci illərdə 3 dəfə azalaraq 40,2%-dən 13,2%-dək enmişdir.[5, s. 47].

Bu gün Azərbaycan iqtisadiyyatı dinamik inkişaf edir və bu inkişaf regionların tarazlı inkişafı istiqamətində əldə edilmiş nailiyyətlərlə daha da möhkəmləndirilir. Yeni iş yerlərinin açılması, regionların iqtisadi potensialından daha səmərəli istifadə olunmasına yönəlmiş tədbirlərin görülməsi ölkə əhalisinin məşğulluq və həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə imkan verir.

İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Regionları. Bakı, 2009, 659 s.
2. Azərbaycan Respublikası Regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı ilə əlaqədar yerli əhəmiyyətli avtomobil yollarının tikintisi və təmiri ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı. "Azərbaycan" qəz., Bakı, 2005, 26 noyabr. №274
3. Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı. "Azərbaycan" qəz., Bakı, 2003, 25 noyabr. №271
4. Azərbaycan Respublikasının yanacaq-enerji kompleksinin inkişafı (2005-2015-ci illər) üzrə Dövlət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı. "Azərbaycan" qəz., Bakı, 2004, 15 fevral. №35
5. Azərbaycanın Statistik göstəriciləri. Bakı, 2009, 772 s.
6. Regional inkişafın beş ili-Uğurlu siyasət. Bakı, 2009, 347 s.
7. Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə dövlət proqramı. (2003-2005-ci illər) Bakı, 2006, 306 s.

İnternet saytlar

8. www.economy.gov.az/ Naxçıvan
9. www.aliyev.heritage.com/ əsərləri /İqtisadiyyat
10. www.az.stat.org/ Sənayenin ümumi iqtisadi göstəriciləri.
11. www.socar.az/ Statistika.

САЛИМОВ ЗАУР
e-mail: Sp4219@mail.ru

**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
РЕСПУБЛИКЕ В 1993-2008 ГГ. И ПОВЫШЕНИЕ МАТЕРИАЛЬНОГО
БЛАГОСОСТОЯНИЯ НАСЕЛЕНИЯ (НАРОДА)**

В статье рассказывается о проделанных работах в социально-экономической сфере в 1993-2008 гг. и их влиянии на повышение материального благосостояния народа. Данные сведения исследовались на основе разнообразной литературы.

SALIMOV ZAUR
e-mail: Sp4219@mail.ru

**RAISING THE FINANCIAL SITUATION AND
SOCIAL – ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE PEOPLE IN 1003-1998 YEARS**

In the article were talked about the works, which have been done 1993-1998 years in the social-economic area and the efforts to the raising of the financial situation of people. The applying information was investigated in the basic of different literatures.

Rəyçi: t.e.d. Y.Y. Həsənova, t.e.d. İ.X.Zeynalov

Bakı Dövlət Universitetinin «Azərbaycan tarixi» kafedrasının 20 dekabr 2010-cu il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol № 08)